

Het debat over de sociale zekerheid

Van structuurhervormingen tot toekomstcontracten

Koen Raes

Hoofredacteur Samenleving en politiek

Ter gelegenheid van het overlijden van François Mitterrand werd in de pers vooral de rol belicht van de Franse president in het Europese eenmakingsproces, alsook zijn indrukwekkend palmares op het gebied van de architectuur. Minder aandacht was er voor de figuur Mitterrand als de belichaming van het 'programme commun' en van - niet zo lang na zijn verkiezingsoverwinning in 1981 - de mislukking van dat programma. Dat programma beoogde een daadwerkelijke, socialistische 'changement' door middel van een radicale herverdeling van arbeid, inkomens en vermogens en door het versterken van de overheidsgreep op de sleutelsectoren van de economie. Nochtans heeft die mislukking de Europese linkerszijde meer en diepgaander beroerd dan de recentere gebeurtenissen in Oost-Europa. De mislukking van dit socialisme en de zich verder doorzettende economische crisis vormden de voedingsbodem van extreem-rechts in Frankrijk of van het FIS in Algerije.

Tot het begin van de jaren '80 waren velen er nog van overtuigd dat precies de economische crisis van de kapitalistische wereldeconomie de hefboomen droeg van maatschappelijke structuurhervormingen in socialistische richting. Structuurhervormingen waarin vooral de overheid een sleutelrol moest spelen. Ook het vrij gematigde document van de SEVI-werkgroep Economie *Een socialistisch plan voor het economisch herstel* uit 1981 werd nog voorgesteld als een 'begeesterend werkstuk' met een 'mobiliserende functie' waarvan 'de respons de veerkracht waarover de socialistische beweging al of niet beschikt bij het opvangen van de crisis zal bewijzen'. Het document is nog doordrongen van relance-voorstellen waarin 'het betalingsbalanstekort en het over-

heidstekort als dusdanig niet prioritair' worden geacht, maar waarin het er vooral op aankomt de economie aan te zwengelen 'door het globale verbruik te heroriënteren naar publieke en private investeringen', door een relancefonds op te richten om de werkgelegenheid te stimuleren, door 'machtsposities in sleutelsectoren van de economie te doorbreken' en door de herverdeling van arbeid en inkomen verder door te drijven.

Die politiek heeft het noch in Frankrijk noch elders in West-Europa gehaald. Over de redenen en de oorzaken hiervan wil ik het hier niet hebben. Maar zeker is dat sedert de mislukking van Mitterrands 'programme commun' in socialistische kringen niet meer met alomvattende economische herstelprogramma's of een 'Plan van de Arbeid' is uitgekapt. Zo weinig er over Europa wordt gesproken in het oude SEVI-document, zo veel is dat nu het geval. Zo weinig ook de hervorming van de sociale zekerheid werd geproblematiseerd in het SEVI-document (het verhogen van de eenheidstoelage aan het stelsel werd toen nog als de centrale hervormingsmaatregel voorgesteld), zo veel is dat vandaag het geval. Het lijkt er op dat de socialistische beweging zich aan de 'distributieve zijde' van het economische gebeuren heeft ingegraven en dat zij voor beslissingen over investeringen en productie node haar machteloosheid inroept. 'Europa' is hierbij het meestgehoorde argument, althans in de zin van 'Europa zou niet toelaten dat...'

Hiermee wil ik niet zeggen dat het stelsel van de sociale zekerheid toen niet belangrijk was voor de socialistische beweging. Integendeel, met recht en rede werd het aanzien als één van de belangrijkste naoorlogse verwezenlijkingen. Maar fundamenteel bij deze gedachtengang was toch

juist dat het voortdurend uitbreiden van het sociaal zekerheidsstelsel werd opgevat als een middel én als een weg naar een meer socialistische maatschappij, een maatschappij die dichter kwam bij de rechtvaardigheidsregel 'door ieder naar zijn mogelijkheden, voor ieder naar zijn behoeften'. Vandaag is van een verdere uitbreiding van het stelsel geen sprake meer. We moeten zuiniger omspringen met de middelen. Rekenen op de overheid om groeiende tekorten aan te zuiveren, is er al lang niet meer bij. Men heeft het nu over grotere 'selectiviteit' en wijst steeds meer op de verantwoordelijkheden van de rechthebbenden zelf: in de werkloosheidsverzekering, de ziekteverzekering, het kinderbijslagstelsel. Deze discussie is overigens best interessant en relevant, maar zij illustreert zeer duidelijk hoe sterk de context, of toch het denken over die context, gewijzigd is. De solidariteit wordt minder onvoorwaardelijk, het stelsel selectiever. Het is maar de vraag of de perverse gevolgen van een dergelijke selectiviteit wel opwegen tegen effectiviteitsdoelstellingen.

Tegelijk vraag ik me af of een dergelijk denken niet het pad effent voor een steeds verderreikende 'responsabilisering', die ten slotte de idee zelf van (gedwongen) solidariteit door sociale zekerheid aantast. Van de idee van een ruim opgevatte solidariteit met al wie, buiten zijn verantwoordelijkheid, het slachtoffer wordt van werkloosheid, ziekte of ongeval, kan men de solidariteit almaar verenigen door op verantwoordelijkheden te wijzen: de verantwoordelijkheid van de werkloze voor zijn langdurige werkloosheid, van de zieke voor zijn ziekte, van het slachtoffer voor zijn risicovol gedrag. Maar hoe méér men daar plots verantwoordelijkheden veronderstelt, hoe méér men natuurlijk ook 'bijdrage-verant-

woordelijkheid' kan veronderstellen en hoe dichter men een privé-verzekeringsdenken benadert.

Discussies over de hervorming van de sociale zekerheid vertolken uitgesproken visies op het maatschappijmodel waarnaar we evolueren. De vraag blijft of dergelijke discussies wel gevoerd kunnen worden onafhankelijk van discussies over een economisch en maatschappelijk relancebeleid. Bestaat het gevaar niet dat het sociale zekerheidsstelsel anders steeds meer als een 'last' of een 'kostenfactor' in plaats van een integrerend deel van een globaal maatschappijbeeld wordt gezien? En dat economische actoren hun belangen steeds meer als een onwrikbaar 'gegeven' kunnen doordrukken, waaraan de rest van de samenleving zich maar heeft aan te passen? Is het rechtvaardig dat het sociaal contract voortdurend slechts aan één kant wordt heronderhandeld, als zou die andere zijde een natuurgegeven zijn?

Er is nood aan een globalere visie op maatschappelijke ontwikkelingen én op de plaats en de ambities van de socialistische beweging daarin. De antwoorden van het toenmalige *Socialistisch plan voor het economisch herstel* mogen dan wellicht achterhaald zijn, de intenties van dergelijke hervormingen zijn dat nooit. In de loop van dit jaar zal de SP, onder de hoede van Norbert De Batselier en van de Coppieters-groep, een brede discussie starten over de engagementen die aan het eind van deze eeuw genomen moeten worden om tot een nieuw sociaal-economisch, een nieuw ecologisch, een nieuw cultureel en een nieuw ethisch politiek contract te komen. *Samenleving en politiek* zal dit debat op de voet volgen en er actief aan deelnemen. We hopen van u eenzelfde engagement.